

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Робоча програма
навчальної дисципліни «Облік виробництва та управління
витратами підприємства» для студентів спеціальності
«Облік і аудит» денної форми навчання**

Укладачі:

**С.В. Лабунська
В.В. Лактіонов
О.В. Шушлякова**

Відповідальний за випуск

Пилипенко А.А.

Харків. Вид. ХНЕУ, 2011

Затверджено на засіданні кафедри бухгалтерського обліку.
Протокол № 11 від 06.07.2010 р.

Робоча програма навчальної дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства» для студентів напряму підготовки "Облік і аудит" усіх форм навчання / Укл. С.В. Лабунська, В.В. Лактіонов, О.В. Шушлякова. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2011. – 42 с. (Укр. мов.)

Подано робочу програму навчальної дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства», а також тематичний план навчальної дисципліни та її зміст за модулями і темами. Наведено плани лекцій, практичних занять, методичні рекомендації та оцінювання знань студентів.

Рекомендовано для студентів економічних спеціальностей.

© Харківський національний
економічний університет

© Лабунська С.В.

© Лактіонов В.В.

© Шушлякова О.В.

2011

Вступ

Навчальна дисципліна «Облік виробництва та управління витратами підприємства» є фаховою вибірковою дисципліною, яка складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра спеціальності "Облік і аудит".

В робочій програмі враховані вимоги кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Незалежно від того, яким видом діяльності займається підприємство, виробляє продукцію, виконує роботи чи надає послуги, воно постійно застосовує такий показник як собівартість продукції (робіт, послуг). Питання підрахунку собівартості виробленої продукції завжди були і по цей час є одним з найважливіших як для цілей прийняття управлінських рішень, так і для визначення фінансового результату діяльності підприємства.

Метою дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства» є отримання знань та практичних навичок щодо формування облікових даних про оперативну діяльність підприємства та прийняття ефективних управлінських рішень на основі використання такої інформації.

Завдання навчальної дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства» – це вивчення методологічних основ побудови калькуляційних систем обліку витрат фінансово-господарської діяльності промислового підприємства, набуття вміння розробки та застосування на практиці системи управління витратами підприємства, в загальній системі менеджменту підприємства, що визначаються особливостями галузевої приналежності підприємства, технологічним рівнем, стадією його життєвого циклу та стратегічними цілями, які воно ставить перед собою на даному етапі розвитку.

Досягнення вказаної мети передбачає отримання методологічних основ побудови калькуляційних систем обліку витрат фінансово-господарської діяльності промислового підприємства, набуття вміння розробляти та застосовувати на практиці системи управління витратами підприємства, в загальній системі менеджменту підприємства, що визначаються особливостями галузевої приналежності підприємства, його технологічним рівнем, стадією життєвого циклу та стратегічними цілями, які воно ставить собі на меті на даному етапі розвитку.

Означена дисципліна повинна формувати у студентів здібність оцінювати та аналізувати інформацію, що формується в системах фінансового та управлінського обліку, що дає змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення на основі аналізу взаємозв'язку між витратами, обсягом діяльності та прибутком. Окремий розділ дисципліни присвячений процесу формування та впровадження бюджетів витрат на будь-якому рівні, він формує професійні навички студента в розробці бюджетів та проведенні бюджетного аналізу.

Основною відмінністю дисципліни є те, що підчас його вивчення найбільша увага приділяється досягненню синтезу теорії і практики, що сприяє оволодінню студентами певними компетенціями. Дисципліна складається з двох частин. Першої, теоретико-практичної частини, де студенти отримують фахові компетенції щодо прийняття управлінських рішень на основі управлінського обліку та аналізу отриманої інформації, та другої, міжпредметного тренінгу, де в ході навчального процесу вивчаються способи виконання калькуляційних робіт, види калькуляцій, послідовність формування собівартості продукції. В ході виконання наскрізних ситуаційно-практичних завдань студенти отримують навички та опановують прийоми обліку прямих матеріальних витрат і оцінки відходів виробництва, облік прямих витрат на оплату праці і відрахувань на соціальне страхування, облік витрат майбутніх періодів. Розглядається також порядок віднесення на собівартість продукції (робіт та послуг) амортизації необоротних активів, облік втрат від браку, втрат від простоїв, облік виробничих витрат та організація синтетичного і аналітичного обліку витрат на виробництво.

Структуру програми навчальної дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства» наведено в табл. 1.

1. Кваліфікаційні вимоги в галузі обліку виробництва та управління витратами

З метою кращого засвоєння навчального матеріалу дисципліни студенти повинні до його початку опанувати знання та навички з дисциплін природничо-наукового циклу в галузі економічної теорії, мікроекономіки, з циклу професійних навчальних дисциплін в галузі

Структура програми навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна: підготовка магістра	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо – кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів відповідних ECTS – 12 Змістовних модулів – 2 ІНДЗ Завдання для самостійної роботи	Шифр та назва напрямку: 0501 – «Економіка і підприємництво»	Вибіркова Рік підготовки: 5, 6 Семестр: 9, 10, 11
Загальна кількість годин – 432 год.	Спеціальність 8.050100 – "Облік і аудит"	Вид контролю: ПМК, іспит
Кількість годин за змістовими модулями: модуль 1 – 144 год. модуль 2 – 180 год. Кількість тижнів викладання навчальної дисципліни – 19 тиж. Кількість годин на тиждень – 4 год.	Освітньо- кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції (теоретична підготовка) – 38 год. Практичні – 38 год. Індивідуальна робота – 16 год. Самостійна робота – 232 год.
Кількість годин за міжпредметним тренінгом – 108 год. Кількість тижнів тренінгу – 2 тиж. Кількість годин на тиждень – 18 год.		Міжпредметний тренінг – 36 год. Самостійна робота – 72 год.

менеджменту, маркетингу, фінансів, економіки підприємства, бухгалтерського обліку, фінансового обліку, обліку у галузях виробництва та послуг, аудиту, економічного аналізу, а насамперед, знання, які отримані за нормативною дисципліною «Управлінський облік» рівня бакалавр напряму підготовки «Облік і аудит».

Дисципліна «Облік виробництва та управління витратами підприємств» викладається у взаємозв'язку з дисциплінами: «Фінансовий менеджмент», «Логістичний менеджмент», «Маркетинговий менеджмент», «Стратегічне управління».

За результатами вивчення навчальної дисципліни студент може оволодіти наступними компетенціями, табл. 2.

Основні компетенції (виробничі функції, типові задачі діяльності та уміння) з дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства»

Компетенції у виробничих функціях	Назва типової задачі діяльності	Рівень компетенції у типовій задачі діяльності	Зміст уміння	Шифр уміння
1	2	3	4	5
Контрольна	Контроль виконання виробничої програми	ВФ.Е.01	Контроль ритмічності виробництва	ВФ.Е.01.ПП.О.01
			З'ясування випадків відхилень у виконанні виробничої програми, факти порушення затвердженого графіку випуску продукції за ділянками, цехами і підприємством в цілому за звітними періодами	ВФ.Е.01.ЗП.Р.02
			Контроль динаміки показників ритмічності виробництва промислової продукції	ВФ.Е.01.ПР.О.03
			Контроль повноти оприбуткування промислової продукції	ВФ.Е.01.ПР.О.04
			Контроль забезпеченості підприємства виробничими потужностями з урахуванням виробничих потужностей цехів, ділянок і обладнання	ВФ.Е.01.ЗП.Р.05
			Контроль показників виробництва кожного виду продукції натуральному вигляді	ВФ.Е.01.ПР.О.06
			Контроль за зберіганням готової продукції на складах	ВФ.Е.01.ПР.Н.07
	Контроль правильності		Контроль витрат і калькулювання собівартості готової продукції.	ВФ.Е.02.ЗП.Р.08

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
	визначення фактичної собівартості	ВФ.Е.02	Контроль витрат і калькулювання собівартості виконання робіт та надання послуг	
	Контроль включення до складу собівартості витрат на виробництво	ВФ.Д.03	Контроль витрат за їх елементами. Контроль загальновиробничих і адміністративних витрат	ВФ.Д.03.3П.О.09
	Контроль незавершеного виробництва	ВФ.С.04	Контроль проведених інвентаризацій незавершеного виробництва	ВФ.С.04.ПР.О.10
	Контроль операцій із реалізації готової продукції	ВФ.Д.05	Контроль правильності та своєчасності оформлення документів з руху готової продукції у матеріально-відповідальних осіб	ВФ.Д.05.ПР.Н.11
Контроль за відвантаженням продукції та розрахунками з покупцями відповідно до укладених договорів та контрактів			ВФ.Д.05.ПР.О.12	
Контроль оформлення операцій із реалізації готової продукції в обліку. Контроль правильності визначення результатів від реалізації продукції в обліку			ВФ.Д.05.3П.О.13	
Аналітична	Аналіз виробництва і реалізації промислової продукції, робіт та послуг	ВФ.Е.06	Аналіз виконання виробничих програм і планів	ВФ.Е.06.ПР.Р.14
			Аналіз факторів росту обсягів виробництва	ВФ.Е.06.ПР.Р.15
			Аналіз асортименту, структури, якості, сортності промислової продукції	ВФ.Е.06.3П.Р.16
			Аналіз втрат від браку продукції	ВФ.Е.06.ПР.Р.17

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
			Аналіз реалізації продукції	ВФ.Е.06.3П.Р.18
	Аналіз собівартості промислової продукції	ВФ.Е.07	Аналіз витрат на гривню товарної продукції	ВФ.Е.07.ПП.Р.19
			Аналіз собівартості продукції за статтями калькуляції	ВФ.Е.07.ПР.Р.20
			Аналіз витрат за економічними елементами	ВФ.Е.07.ПР.Р.21
			Аналіз нормативних, планових, фактичних, калькуляцій основних видів промислової продукції підприємства	ВФ.Е.07.3П.Р.22
			Узагальнення резервів зниження собівартості промислової продукції	ВФ.Е.07.3Р.Р.23
Організаційна	Організація бухобліку та документообігу виробництва та реалізації продукції	ВФ.Д.08	Вибір облікової політики, зокрема її складових, що стосуються обліку виробництва продукції. Оформлення наказу про облікову політику	ВФ.Д.08.3П.О.24
			Організація формування складу бухгалтерії, визначення чисельності і функціональних зобов'язань персоналу з обліку виробництва продукції, робіт та послуг	ВФ.Д.08.ПР.О.25
			Розробка окремих та адаптація існуючих первинних і облікових документів стосовно потреб підприємства для віддзеркалення операцій з виробництва продукції, робіт та послуг	ВФ.Д.08.3П.О.26
			Розробка графіків документообігу з обліку виробництва продукції, робіт та послуг.	ВФ.Д.08.3П.О.27
			Організація синтетичного, аналітичного та зведеного обліку витрат на виробництво	ВФ.Д.08.ПР.О.28

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
	Організація обліку виробництва відповідно до технологічного процесу та виробничої структури	ВФ.С.09	Визначення особливостей організації бухгалтерського обліку залежно від типу виробництва та виробничої структури підприємства	ВФ.С.09.ПР.О.29
	Організація обліку витрат на виробництво основної продукції	ВФ.Д.10	Організація обліку формування елементів витрат за центрами первинного використання ресурсів	ВФ.Д.10.ПР.О.30
Організація обліку ведення витрат за центрами і відповідальними особами			ВФ.Д.10.ПР.О.31	
Організація обліку сукупної собівартості продукції, випущеної з виробництва			ВФ.Д.10.ПР.О.32	
Організація обліку собівартості окремих видів продукції			ВФ.Д.10.ПР.О.33	
	Організація обліку витрат в допоміжних підрозділах	ВФ.Д.11	Організація облікових робіт та документообігу в допоміжних підрозділах	ВФ.Д.11.3П.О.34
Організація розподілу виробничих витрат допоміжних виробництв між незавершеною і готовою продукцією і перерозподілу витрат допоміжних цехів за виробничими підрозділами			ВФ.Д.11.3П.О.35	
Організація розрахунків собівартості робіт і складання фактичних калькуляцій в допоміжних підрозділах			ВФ.Д.11.ПР.О.36	
Технологічна	Формування собівартості продукції на підприємстві	ВФ.С.12	Вибір об'єктів обліку і калькуляційних одиниць на промислових підприємствах	ВФ.С.12.ПР.О.37

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
	Склад і класифікація витрат, що включаються до собівартості продукції (робіт, послуг)	ВФ.Д.13	Визначення складу і характеристик елементів витрат на виробництво	ВФ.Д.13.ПП.О.38
			Обґрунтування доцільності вибору номенклатури статей калькуляції (на прикладах окремих галузей виробництва)	ВФ.Д.13.ЗП.Р.39
	Методи і способи виконання робіт в загальних системах калькулювання	ВФ.Е.14	Обґрунтування обраного методу і способів виконання робіт з обліку витрат на виробництво	ВФ.Е.14.ЗР.Р.40
	Облік витрат на виробництво і калькулювання фактичної собівартості продукції (робіт, послуг)	ВФ.Д.15	Складання планових калькуляцій випуску продукції	ВФ.Д.15.ПР.О.41
			Нормування прямих витрат	ВФ.Д.15.ПР.О.42
			Розподіл загальновиробничих витрат	ВФ.Д.15.ПР.О.43
			Відображення в бухгалтерському обліку технологічних витрат	ВФ.Д.15.ПР.Н.44
	Особливості обліку витрат на виробництво і калькулювання собівартості продукції в допоміжних підрозділах	ВФ.Д.16	Визначення способів оцінки НЗВ	ВФ.Д.15.ЗП.Р.45
			Знання позитивних і негативних сторін бездокументального (обмінного) методу обліку інструмента	ВФ.Д.16.ЗП.Р.46
			Визначення об'єктів обліку в енергетичному господарстві. Складання калькуляцій послуг котельної, водопостачання	ВФ.Д.16.ЗП.О.47
			Відзначення особливостей обліку витрат в ремонтному господарстві	ВФ.Д.16.ПР.О.48
			Ведення обліку витрат в транспортних цехах підприємств і складання калькуляції	ВФ.Д.16.ПР.Н.49

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
	Зведений облік витрат діяльності і порядок складання звітних калькуляцій собівартості продукції	ВФ.Е.17	Порядок розрахунку зведених калькуляцій	ВФ.Е.17.3Р.О.50
	Облік готової продукції, виконаних робіт, наданих послуг	ВФ.Д.18	Визначення особливостей оприбуткування і реалізації готової промислової продукції	ВФ.Д.18.3П.О.51
	Облік адміністративних витрат і витрат на збут	ВФ.С.19	Розкриття особливостей обліку і списання адміністративних витрат і витрат на збут	ВФ.С.19.ПР.Н.52
Мотиваційна	Визначення, оцінка та порівняння доходів від реалізації продукції з витратами, які здійснено для одержання цих доходів з позиції мотивації, стимулювання і особистої відповідальності економічного та облікового персоналу	ВФ.Е.20	Розробка мотиваційної системи матеріального заохочування і особистої відповідальності персоналу економічних та облікових підрозділів, що спрямована на виявлення резервів зменшення витрат на виробництво	ВФ.Е.20.3Р.Р.53
			Розробка мотиваційної системи матеріального заохочування і особистої відповідальності економічних і облікових робітників, що спрямована на виявлення резервів зниження собівартості промислової продукції, робіт та послуг	ВФ.Е.20.3Р.Р.54

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
	Порівняння фактичної собівартості виготовленої продукції, робіт та послуг з нормативною (плановою) собівартістю; визначення мотивації зроблених заміन матеріалів, збільшення зарплати та інших витрат	ВФ.Е.21	Оцінка дійсних виробничих витрат підприємства, які виникли внаслідок прийняття зазначеного управлінського рішення в сфері виробництва продукції та порівняння їх з фінансовими результатами та ступенем заохочування економістів і обліковців	ВФ.Е.21.3Р.Р.55
			Оцінка та порівняння доходів від реалізації промислової продукції з витратами, які здійснено для одержання цих доходів стосовно рівня досягнення стратегічної мети	ВФ.Е.21.3Р.Р.56
Проектно-прогнозувальна	Забезпечення інформаційних потреб економічних та облікових підрозділів для прийняття обґрунтованих рішень	ВФ.Е.22	Визначення та оцінка дійсних та можливих витрат виробництва продукції, робіт та послуг	ВФ.Е.22.3Р.Р.57
			Планування заходів, що вживаються в разі виявлення порушень вимог чинного законодавства щодо складу витрат і калькулювання виробничої собівартості продукції, робіт (послуг)	ВФ.Е.22.3Р.Р.58
			Вибір оптимальних методів обліку витрат виробництва і калькулювання собівартості виробленої продукції структурними підрозділами і підприємством в цілому	ВФ.Е.22.3Р.Р.59
			Складання планових і прогнозних калькуляцій випуску основної продукції, собівартості продукції в	

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5
			допоміжних підрозділах та зведених калькуляцій	ВФ.Е.22.3Р.Р.60
			Підготовка та надання інформації про витрати підприємства стосовно реалізації продукції на зовнішньому та внутрішньому ринку, оцінка можливих витрат підприємства під час оформлення різноманітних договорів	ВФ.Е.22.3Р.Р.61
			Надання інформації стосовно рішення про продовження чи припинення співробітництва з тим чи іншим покупцем готової продукції	ВФ.Е.22.3Р.Р.62
			Розрахунок очікуваної економічної ефективності від впровадження варіанту комп'ютерної обробки інформації при вирішенні задачі з обліку виробництва продукції, робіт та послуг	ВФ.Е.22.3Р.Р.63
			Проектування рекомендацій з удосконалення обліку виробництва продукції, робіт та послуг на базі виконаних аналітичних розрахунків	ВФ.Е.22.3Р.Р.64

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Структура залікового кредиту навчальної дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства» подана в табл. 3.

Таблиця 3

Структура залікового кредиту навчальної дисципліни

Тема	Кількість годин			
	лекції	практичні заняття	індивідуальна робота	самостійна робота
1	2	3	5	6
Модуль 1 «Основні підходи до побудови системи управління витратами підприємства»				
Тема 1. Управлінський процес та роль бухгалтера в процесі прийняття управлінських рішень.	2	2	–	10
Тема 2. Особливості класифікації витрат підприємства.	4	4	–	18
Тема 3. Особливості обліку виробничих витрат підприємства (організація обліку витрат на продукт).	6	6	–	22
Тема 4. Особливості побудови позамовної системи калькулювання витрат та системи калькулювання витрат на одиницю виробу на вітчизняних та зарубіжних підприємствах.	2	2	–	10
Тема 5. Попроцесна система калькулювання.	4	4	–	20
Тема 6. Особливості складання головного (основного) кошторису витрат підприємства за різними системами калькулювання.	4	4	–	20
Модуль 2 «Організація управління витратами підприємства за різних систем управління витратами»				
Тема 7. Переваги складання та використання гібких бюджетів задля планування та контролю за витратами підприємства. Організація управління витратами за відхиленнями.	6	6	4	30
Тема 8. Особливості побудови та використання системи управління витратами підприємства за змінною складовою (система DIREKT-COSTING).	2	2	2	20

1	2	3	4	5
Тема 9. Особливості побудови та використання системи управління повними витратами підприємства (система ABSORPTION COSTING).	2	2	2	20
Тема 10. Особливості процесу збору та підготовки інформації для ціноутворення.	3	3	4	30
Тема 11. Прийняття довгострокових інвестиційних рішень.	3	3	4	32
Разом за модулями	38	38	16	232
Міжпредметний тренінг	–	36	–	72

3. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Модуль 1 «Основні підходи до побудови системи управління витратами підприємства»

Тема 1. Управлінський процес та роль бухгалтера в процесі прийняття управлінських рішень

Управлінський облік в системі управління витратами підприємства. Функції управлінського обліку в системі менеджменту підприємства. Визначення особливостей побудови системи управлінського обліку, роль бухгалтерів з управлінського обліку.

Тема 2. Особливості класифікації витрат підприємства

Загальні підходи до класифікації витрат підприємства з метою оцінки та калькулювання. Складання виробничого звіту підприємства. Застосування принципів бухгалтерського обліку та якісних характеристик інформації під час складання звітів за МСФЗ. Класифікація витрат для управління, планування та оцінки. Визначення витрат підприємства на продукт та витрат періоду, прямих витрат підприємства на продукт за вітчизняними та міжнародними стандартами. Порядок формування прямих та непрямих витрат.

Тема 3. Особливості обліку виробничих витрат підприємства (організація обліку витрат на продукт)

Особливості обліку прямих витрат на продукт згідно з МСФЗ та П(С)БО. Визначення нормативної ставки розподілу постійних та змінних накладних виробничих витрат. Облік виробничих накладних витрат за

МСФЗ та П(С)БО. Бази розподілу накладних виробничих витрат. Облік відхилень постійних та змінних накладних витрат.

Тема 4. Особливості побудови позамовної системи калькулювання витрат та системи калькулювання витрат на одиницю виробу на вітчизняних та зарубіжних підприємствах

Характеристика позамовної системи калькулювання витрат. Формування облікової політики підприємства при позамовному калькулюванні.

Тема 5. Попроцесна система калькулювання

Оцінка запасів, незавершеного виробництва та готової продукції з використанням методу середньозваженої вартості та методу ФІФО за МСФЗ в попроцесній системі калькулювання витрат.

Тема 6. Особливості складання головного (основного) кошторису витрат підприємства за різними системами калькулювання

Сутність бюджетування та види бюджетів, етапи складання бюджетівфункції бюджетування. Види операційних та фінансових бюджетів.

Модуль 2 «Організація управління витратами підприємства за різних систем управління витратами»

Тема 7. Переваги складання та використання гібких бюджетів задля планування та контролю за витратами підприємства. Організація управління витратами за відхиленнями

Управління витратами підприємства за відхиленнями. Аналіз відхилень прямих матеріальних витрат і витрат на оплату праці. Контроль використання бюджетів та аналіз відхилень.

Тема 8. Особливості побудови та використання системи управління витратами підприємства за змінною складовою (система DIREKT-COSTING)

Порядок формування фінансового результату в системі управління витратами підприємства за змінною складовою (система DIREKT-COSTING), її переваги і недоліки.

Тема 9. Особливості побудови та використання системи управління повними витратами підприємства (система ABSORPTION COSTING)

Порядок формування фінансового результату в системі управління витратами підприємства за повними витратами (система ABSORPTION COSTING), її переваги і недоліки.

Тема 10. Особливості процесу збору та підготовки інформації за для ціноутворення

Процес прийняття рішень та поняття релевантності облікової інформації. Основні фактори, які впливають на прийняття рішень з ціноутворення. Модель прийняття рішень з ціноутворення за умов невизначеності.

Тема 11. Прийняття довгострокових інвестиційних рішень

Оцінка довгострокових вкладень за допомогою дисконтованих і недисконтованих методів.

4. Плани лекцій

Модуль 1 «Основні підходи до побудови системи управління витратами підприємства»

Тема 1. Управлінський процес та роль бухгалтера в процесі прийняття управлінських рішень

1.1 Розвиток управлінського обліку як системи управління витратами підприємства.

1.2 Порівняння функцій управлінського обліку за кожним етапом розвитку в системі менеджменту підприємства.

1.3 Роль бухгалтерів з управлінського обліку підчас прийняття управлінських рішень в системі менеджменту підприємства.

Література: основна [16, с. 9-16], [11, с. 9-45]; додаткова [5, с. 5-15].

Тема 2. Особливості класифікації витрат підприємства

Лекція 2.1 Загальні підходи до класифікації витрат підприємства з метою оцінки та калькулювання.

2.1.1 Мета та сфери застосування класифікації витрат підприємства.

2.1.2 Визначення витрат підприємства на продукт та витрат періоду

2.1.3 Принципи оцінки прямих витрат підприємства на продукт за вітчизняними та міжнародними стандартами.

2.1.4 Способи розподілу непрямих виробничих витрат підприємства для визначення собівартості продукції (товарів, робіт, послуг).

2.1.5 Порядок формування прямих та непрямих по відношенню до продукту витрат періоду.

2.1.6 Відображення руху витрат підприємства за бухгалтерськими рахунками.

Лекція 2.2 Класифікація витрат для управління, планування та оцінки.

2.2.1 Поведінка витрат та її вплив на формування ціни контракту.

2.2.2 Релевантні та нерелевантні витрати.

2.2.3 Формування ціни на спецзамовлення.

Література: основна [11, с. 68-86], [16, с. 35-44]; додаткова [5, с. 19-42].

Тема 3. Особливості обліку виробничих витрат підприємства (організація обліку витрат на продукт)

Лекція 3.1 Особливості обліку прямих витрат на продукт згідно з МСФЗ та П(С)БО.

3.1.1 Методи розподілу накладних виробничих витрат.

3.1.2 Визначення нормативної ставки розподілу постійних накладних виробничих витрат.

3.1.3 Визначення нормативної ставки розподілу змінних накладних виробничих витрат.

Лекція 3.2 Облік виробничих накладних витрат за МСФЗ та П(С)БО

3.2.1 Організація обліку накладних витрат на рахунках фінансового обліку.

3.2.2 Бази розподілу накладних виробничих витрат.

3.2.3 Облік відхилень змінних накладних витрат.

3.2.4 Облік відхилень постійних накладних витрат.

3.2.5 Загальна та окремі ставки розподілу непрямих виробничих витрат.

Література: основна [11, с. 391-440]; додаткова [5, с. 90-114].

Тема 4. Особливості побудови позамовної системи калькулювання витрат та системи калькулювання витрат на одиницю виробу на вітчизняних та зарубіжних підприємствах

4.1 Загальна характеристика системи калькулювання на замовлення.

4.2 Фактичне та нормальне калькулювання витрат на замовлення.

4.3 Формування облікової політики підприємства при позамовному калькулюванні.

Література: основна [11, с. 115-171]; додаткова [5, с. 53-137].

Тема 5. Попроцесна система калькулювання

Лекція 5.1 Оцінка запасів, незавершеного виробництва та готової продукції з використанням методу середньозваженої вартості за МСФЗ в попроцесній системі калькулювання витрат.

5.1.1 Загальна характеристика системи попроцесного калькулювання.

5.1.2 Підходи до визначення та розрахунку еквівалентних одиниць виробленої продукції, що застосовуються у світовій практиці.

5.1.3 Визначення еквівалентних одиниць продукції за метом середньозваженої вартості.

5.1.4 Оцінка незавершеного виробництва та фінансового результату з використанням середньозваженої оцінки запасів підчас їх списання.

Лекція 5.2 Оцінка запасів, незавершеного виробництва та готової продукції з використанням методу ФІФО в попроцесній системі калькулювання витрат.

5.2.1 Алгоритм проведення розрахунку фінансового результату та оцінки залишків запасів з використанням методу ФІФО.

5.2.2 Алгоритм проведення розрахунку фінансового результату та оцінки залишків запасів з використанням нормативного методу оцінки витрат.

Література: основна [11, с. 155-171], [16 стр. 91-96]; додаткова [5, с. 53-137].

Тема 6. Особливості складання головного (основного) кошторису витрат підприємства за різними системами калькулювання

6.1 Сутність бюджетування та види бюджетів, функції бюджетування.

6.2 Етапи складання бюджетів. Види операційних та фінансових бюджетів:

а) формування бюджету (кошторису) продажу;

б) формування виробничого бюджету (кошторису) випуску в натуральних вимірниках;

в) розробка бюджету (кошторису) використання основних матеріалів (сировини, комплектуючих тощо) і бюджету (кошторису) придбання (бюджету придбання) основних матеріалів (сировини, комплектуючих тощо);

- г) розробка бюджету (кошторису) трудових витрат. Бюджет виробничої собівартості;
 - д) бюджет загальних витрат на реалізацію продукції. Бюджет загальних операційних та адміністративних витрат;
 - е) розробка прогнозного звіту про прибутки та збитки;
 - ж) складання фінансових бюджетів та бюджету капітальних вкладень підприємства;
 - з) складання зведеного бюджетного балансу (майстер бюджету);
 - і) взаємоузгодження та взаємопоєднання бюджетів.
- Література: основна [11, с. 391-435]; додаткова [5, с.238-241].

Модуль 2 «Організація управління витратами підприємства за різних систем управління витратами»

Тема 7. Переваги складання та використання гібких бюджетів задля планування та контролю за витратами підприємства.

Організація управління витратами за відхиленнями

- 7.1 Контроль використання бюджетів та аналіз відхилень.
- 7.2 Управління витратами підприємства за відхиленнями.
- 7.3 Аналіз відхилень прямих матеріалів.
- 7.4 Відхилення за ставкою оплати прямої праці.
- 7.5 Схема відхилень за виробничими накладними витратами.

Література: основна [11, с. 391-435]; додаткова [5, с. 238-241].

Тема 8. Особливості побудови та використання системи управління витратами підприємства за змінною складовою (система DIREKT-COSTING)

8.1 Порядок формування фінансового результату в системі управління за змінними витратами.

8.2. Переваги та недоліки використання системи DIREKT-COSTING.

Література: основна [11, с. 391-422]; додаткова [5, с. 232-239].

Тема 9. Особливості побудови та використання системи управління повними витратами підприємства (система ABSORPTION COSTING)

9.1 Порядок формування фінансового результату в системі управління за повними витратами.

9.2 Переваги та недоліки використання системи ABSORPTION COSTING.

Література: основна [16, с.104-117]; додаткова [5, с. 53-56].

Тема 10. Особливості процесу збору та підготовки інформації для ціноутворення

10.1 Процес прийняття рішень та поняття релевантності облікової інформації.

10.2 Основні фактори, які впливають на прийняття рішень з ціноутворення.

10.3 Основні методи ціноутворення.

10.4 Особливості визначення ціни за спеціальним замовленням.

10.5 Модель прийняття рішень з ціноутворення за умов невизначеності.

Література: основна [16, с. 197-240]; додаткова [5, с.174-202].

Тема 11. Прийняття довгострокових інвестиційних рішень

11.1 Недисконтовані методи оцінки довгострокових капітальних інвестицій:

а) метод окупності капітальних витрат;

б) Обліковий коефіцієнт окупності.

11.2 Оцінка довгострокових вкладень за допомогою дисконтування:

а) дисконтування грошового потоку;

б) чиста приведена вартість капіталовкладень (NPV);

в) внутрішня ставка доходності (IRR).

Література: основна [11, с.339-375].

5. Плани практичних занять

Практичне заняття є однією із форм навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування завдяки індивідуальному виконанню студентом відповідно сформульованих завдань. Основна мета практичного заняття полягає в розширенні, поглибленні та деталізації теоретичних знань, отриманих студентами на лекціях, в процесі самостійної роботи і спрямувати їх на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення вмінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення студентів.

Практичне заняття включає проведення попереднього контролю знань, вмінь і навичок студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, розв'язування

завдань з їх обговоренням, розв'язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання.

Структура практичних занять навчальної дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства» подані в табл. 4.

Оцінки, отримані студентом за окремі практичні заняття враховуються при виставленні поточної модульної оцінки.

Таблиця 4

Перелік тем практичних занять

Модуль	Теми практичних занять	Години
1	2	3
Модуль 1	Практичне заняття 1. Визначення особливостей побудови системи управлінського обліку в залежності від розвитку та інформаційних запитів системи менеджменту	2
	Практичне заняття 2. Розв'язання задач щодо складання виробничого звіту підприємства. Застосування принципів бухгалтерського обліку та якісних характеристик інформації під час складання звітів за МСФЗ	2
	Практичне заняття 3. Розв'язування задач щодо побудови функції витрат та відновлення втраченої інформації за наявними показниками.	2
	Практичне заняття 4. Розв'язання задач щодо оцінки прямих матеріальних витрат на продукцію. Порівняльна характеристика методів списання запасів у виробництво згідно з МСФЗ та П(С)БО. Визначення процедури розрахунку середньозваженої вартості матеріалів за періодичною та безперервною системами калькулювання. Визначення прямих витрат на оплату праці.	3
	Практичне заняття 5. Рішення задач щодо розподілу накладних витрат підприємства. Ведення рахунків «Відхилень» у фінансовому обліку, визначення порядку віднесення відхилень на облікові об'єкти.	3
	Практичне заняття 6. Рішення задач та розгляд практичних ситуацій що до побудови позамовної системи калькулювання. Визначення ціни контракту	2
	Практичне заняття 7-8. Рішення задач та розгляд практичних ситуацій стосовно особливостей побудови попроцесної системи калькулювання на вітчизняних та зарубіжних підприємствах.	4
	Практичне заняття 9-10. Практичне завдання щодо складання кошторисів: подожу, виробництва, використання та придбання матеріалів, витрат на оплату праці, виробничої собівартості, запасів, витрат на реалізацію (комерційних витрат підприємства), витрат на адміністративну діяльність та інших витрат. Кошторисний звіт про прибутки та збитки підприємства, Кошторисний звіт про рух грошових коштів. Складання зведеного кошторису.	4

1	2	3
Модуль 2	Практичне заняття 11. Рішення практичних задач з оцінки виконання бюджетів. Визначення бюджетних відхилень за матеріальними витратами та заробітною платою. Розрахунок відхилень за виробничими накладними витратами.	6
	Практичне заняття 12. Рішення задач та розгляд практичних ситуацій щодо управління витратами в системі DIREKT-COSTING.	2
	Практичне заняття 13. Рішення задач та розгляд практичних ситуацій щодо управління витратами в системі ABSORPTION COSTING.	2
	Практичне заняття 14. Розгляд практичних ситуацій щодо прийняття рішень стосовно ціноутворення на вітчизняних та зарубіжних підприємствах. Прийняття та обґрунтування рішень стосовно «СПЕЦЗАМОВЛЕННЯ».	3
	Практичне заняття 15-16. Практичне завдання щодо використання недисконтованих та дисконтованих методів оцінки інвестицій.	3
Разом		38

6. Плани занять міжпредметного тренінгу

Друга частина навчальної дисципліни викладається у вигляді міжпредметного тренінгу, де в ході навчального процесу вивчаються способи виконання калькуляційних робіт, види калькуляцій, послідовність формування собівартості продукції. Міжпредметний тренінг має форму семінарських і лабораторних занять.

Семінарське заняття – це форма навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію з попередньо вивчених тем, до яких студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань.

На семінарському занятті викладач оцінює виступи студентів, їх активність у дискусії, вміння сформулювати свою думку. підсумкові оцінки вносяться до журналу викладача і враховуються в підсумковій оцінці з даної навчальної дисципліни.

Структура міжпредметного тренінгу навчальної дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства» подана в табл. 5.

Перелік тем міжпредметного тренінгу

Теми занять міжпредметного тренінгу	Години
Лабораторне заняття за темою: "Типи виробництва та виробничі структури". Вирішення ситуаційних завдань.	2
Семінарське заняття за темою: „Проблемні питання обліку витрат на виробництво. Обґрунтування вибраного методу обліку витрат на виробництво". Обговорення дискусійних питань.	2
Лабораторне заняття за темою: "Складання планових калькуляцій випуску продукції". Вирішення практичних завдань. "Нормування прямих витрат". "Розподіл загальноновиробничих витрат". "Способи оцінки НЗВ".	14
Лабораторне завдання за темою: "Зведені калькуляції. Порядок розрахунку. Складання калькуляції окремих видів готової продукції".	10
Лабораторне заняття за темою: „Особливості оприбуткування і реалізації готової промислової продукції”.	4
Лабораторне заняття за темою: „Особливості обліку і списання адміністративних витрат і витрат на збут. Відображення реалізації в бухобліку”.	4
Разом	36

7. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) виконується у вигляді есе під керівництвом викладача самостійно на протязі всього періоду вивчення дисципліни у відповідності до графіку навчального процесу.

Основна мета ІНДЗ – закріплення, поглиблення і узагальнення знань що одержав студент під час вивчення дисципліни та їх застосування при вирішенні окремих питань обліку.

Вступ. Вступ починають з нової сторінки після змісту. Він призначений для обґрунтування актуальності теми есе, формулювання мети та завдань дослідження. В актуальності теми коротко викладається сучасний стан та сутність проблеми, що буде розглянута. Тут необхідно вказати джерела за досліджуваною проблемою.

Основна частина. Основна частина роботи може бути поділена на розділи і підрозділи. Кожен розділ починають з нової сторінки. В цій частині завдання викладаються теоретичні та методологічні положення,

проблемні питання, дискусійні і невирішені аспекти теми, науково-обґрунтовані, соціально-економічні, професійно-орієнтовані рішення.

Висновок повинно включати обґрунтовані висновки студента щодо досягнення мети роботи, також наводиться визначення позитивних і негативних сторін, що розглядаються, можливість практичного використання отриманих результатів.

Обсяг ІНДЗ повинен становити в друкованому варіанті 15-20 сторінок. Орієнтована кількість сторінок у розділах: вступ – 1 стор., основна частина – 13-17 стор., висновки – 1-2 стор.

Студент може за погодженням з викладачем запропонувати тему есе, що не входить до запропонованого переліку, але зацікавила і дозволяє розкрити теоретичні і практичні навички за фахом.

8. Самостійна робота студентів

При вивченні дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємств» окрім лекційних, практичних завдань, значну увагу необхідно приділяти їх самостійній роботі. Основні види самостійної роботи студента:

1. Вивчення додаткової літератури.
2. Робота з нормативними документами.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Підготовка до проміжного та підсумкового контролю.

У зв'язку з тим, що нормативна і законодавча база фінансового обліку постійно змінюється, завдання цього розділу видаються окремо з урахуванням змін. Умови завдання для самостійної роботи студентів наведено за [14] основної літератури.

9. Контрольні питання для самодіагностики

1. Які стандарти бухгалтерського обліку регулюють питання, пов'язані з обліком витрат виробництва.
2. Що таке собівартість продукції (робіт, послуг).
3. Основні чинники, що визначають облікову політику підприємства з питань обліку витрат на виробництво.
4. Що розуміється під калькулюванням собівартості продукції.

5. Що таке калькуляція.
6. Які етапи обліку витрат і калькулювання.
7. Що таке об'єкт калькулювання.
8. Назвіть сім груп калькуляційних одиниць.
9. Який склад прямих матеріальних витрат.
10. Що включають прямі витрати на оплату праці.
11. Який склад інших прямих витрат.
12. Назвіть склад витрат на утримання виробничих приміщень.
13. Які види витрат не включаються в виробничу собівартість.
14. За якими признаками проводиться класифікація витрат виробництва.
15. Назвіть основні види групування витрат.
16. Що включає основне виробництво.
17. Яке призначення має допоміжне виробництво.
18. Що таке непромислове виробництво і господарства.
19. Поняття "центру відповідальності".
20. Як групуються витрати залежно від часу їх виникнення.
21. В чому полягає різниця між витратами періоду і витратами на продукцію.
22. В чому полягає сутність поділення витрат на ефективні і неефективні.
23. Як групуються витрати за економічним змістом.
24. Що називається калькуляційною статтею.
25. В чому полягає мета групування витрат за статтями калькулювання.
26. Які статті калькуляції входять до складу виробничої собівартості продукції (робіт, послуг).
27. Хто на виробництві установлює перелік статей витрат.
28. Як розподіляються витрати допоміжних матеріалів.
29. Який порядок розрахунку кошторисних ставок.
30. Що розуміють під методом обліку витрат на виробництво.
31. Які методи обліку на виробництво використовуються на підприємствах.
32. Якими є обов'язкові умови використання того чи іншого методу обліку витрат на виробництві.
33. В чому полягає сутність нормативного методу обліку витрат на виробництво.

34. Що таке норма.
35. Яка мета розробки нормативних калькуляцій.
36. Основні принципи нормативного методу.
37. В чому полягають недоліки нормативного методу.
38. Сфера застосування нормативного методу.
39. В чому полягає сутність позамовного методу.
40. Що виступає об'єктом обліку витрат при позамовному методі.
41. В чому полягають особливості відкриття виробничого замовлення.
42. Назвіть основні характеристики позамовного методу.
43. Яка сфера застосування позамовного методу.
44. Як контролюються витрати при позамовному методі.
45. Як списуються витрати на собівартість окремих замовлень.
46. В чому полягає сутність попередільного методу обліку витрат.
47. Що таке переробка.
48. Що є об'єктом калькулювання при попередільному методі.
49. Як накопичуються витрати при попередільному методі.
50. Як обліковуються непрямі витрати при переробному методі.
51. Які напрями удосконалення попередільного методу обліку витрат на виробництво.
52. Де застосовується попередільний метод обліку витрат на виробництво.
53. В чому полягає сутність попроцесного методу обліку витрат.
54. На яких типах виробництва використовується попроцесний метод обліку витрат.
55. Які особливості попроцесного методу обліку витрат.
56. Сутність способу виключення витрат на похідну (побічну) продукцію.
57. Що уявляє собою прогнозна калькуляція.
58. Що таке нормативна калькуляція.
59. Що уявляють собою звітні або фактичні калькуляції.
60. Які варіанти зведеного обліку виробничих витрат.
61. Сутність напівфабрикатного варіанту обліку витрат та калькулювання.
62. В чому полягає послідовність формування собівартості.
63. Які основні етапи організаційної роботи з обліку витрат виробництва.

64. Основні принципи обліку прямих затрат на виробництво.
65. Як розрахувати середній відсоток транспортно-заготівельних витрат.
66. Які принципи оцінки відходів виробництва.
67. Що таке відходи виробництва.
68. Що таке беззворотні відходи.
69. Як оцінюються зворотні відходи.
70. Мета оцінки зворотних відходів відповідно до вимог П(С)БО 16 "Витрати".
71. Бухгалтерський облік зворотних відходів.
72. Де доцільно використовувати відрядну форму оплати праці.
73. Як обліковується відрядна праця робітників.
74. Які витрати відносяться до витратів майбутніх періодів.
75. В чому полягає сутність нарахування амортизації необоротних активів.
76. Чим потрібно керуватись при виборі методу нарахування амортизації.
77. Як в обліку витрат на виробництво обліковуються витрати сторонніх організацій.
78. Які витрати на управління входять до складу загальновиробничих витрат.
79. Як розподіляються загальновиробничі витрати відповідно до П(С)БО 16 "Витрати".
80. Як розподіляються постійні загальновиробничі розходи.
81. Який порядок розподілу загальновиробничих витрат між різними видами продукції.
82. Принцип поділення браку на виправний та такий, який не підлягає виправленню.
83. Що уявляють собою технологічні втрати.
84. Що розуміють під втратами від простоїв.
85. В чому полягає облік незавершеного виробництва по оцінці готової продукції.
86. Особливості проведення інвентаризації незавершеного виробництва.
87. Які задачі зведеного обліку витрат виробництва.
88. Які особливості зведеного обліку при позамовному методі.
89. Які особливості зведеного обліку при нормативному методі.

90. Які особливості обліку виробництва допоміжних господарств.
91. Основні задачі обліку складського господарства на підприємстві.
92. В чому полягає сутність сальдового методу обліку.

10. Індивідуально-консультативна робота

Індивідуально-консультативна робота здійснюється за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі: індивідуальних завдань, їх перевірки, перевірки і захисту поточних завдань, консультацій.

11. Методики активізації процесу навчання

Для активізації процесу навчання дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства» застосовуються такі методи, як проблемні лекції, міні-лекції, робота в малих групах, кейс-методи, дидактичні методи.

Проблемні лекції — спрямовані на розвиток логічного мислення студентів і характеризуються тим, що коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами, увага студентів концентрується на матеріалі, що не знайшла відображення в підручниках. При читанні лекцій студентам даються питання для самостійного розмірковування, проте лектор сам відповідає на них, не чекаючи відповідей студентів. Система питань у ході лекції відіграє активізуючу роль, заставляє студентів сконцентруватися і почати активно мислити в пошуках правильної відповіді.

Міні-лекції — передбачають виклад навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються значною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Міні-лекції проводяться, як правило, як частина заняття-дослідження.

Робота в малих групах — використовується з метою активізації роботи студентів при проведенні семінарських і практичних занять. Це так звані групи психологічного комфорту, де кожен учасник відіграє свою особливу роль і певними своїми якостями доповнює інших. Використання цієї технології дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в

роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування.

Кейс-метод (метод аналізу конкретних ситуацій) — дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів і передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу.

Дидактичні ігри — метод імітації (наслідування, відображення) прийняття управлінських рішень в різноманітних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за правилами, що вже вироблені або виробляються самими учасниками, який реалізується через самостійне вирішення студентами поставленої проблеми за умови недостатності необхідних знань, коли він змушений самостійно опанувати новий зміст або шукати нові зв'язки в уже засвоєному матеріалі.

Методи активізації процесу навчання за навчальною дисципліною «Облік виробництва та управління витратами підприємства» наведені у табл. 6, 7, 8.

Таблиця 6

Методи активізації лекційних занять дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства»

Тема	Методи активізації
1	2
Модуль 1 «Основні підходи до побудови системи управління витратами підприємства»	
Тема 1. Управлінський процес та роль бухгалтера в процесі прийняття управлінських рішень.	Міні-лекції
Тема 2. Особливості класифікації витрат підприємства	Проблемні лекції
Тема 3. Особливості обліку виробничих витрат підприємства (організація обліку витрат на продукт).	Міні-лекції
Тема 4. Особливості побудови позаомовної системи калькулювання витрат та системи калькулювання витрат на одиницю виробу на вітчизняних та зарубіжних підприємствах.	Міні-лекції
Тема 5. Попроцесна система калькулювання.	Міні-лекції
Тема 6. Особливості складання головного (основного) кошторису витрат підприємства за різними системами калькулювання.	Проблемні лекції
Модуль 2 «Організація управління витратами підприємства за різних систем управління витратами»	

1	2
Тема 7. Переваги складання та використання гібких бюджетів задля планування та контролю за витратами підприємства. Організація управління витратами за відхиленнями.	Проблемні лекції
Тема 8. Особливості побудови та використання системи управління витратами підприємства за змінною складовою (система DIREKT-COSTING).	Міні-лекції
Тема 9. Особливості побудови та використання системи управління повними витратами підприємства (система ABSORPTION COSTING).	Проблемні лекції
Тема 10. Особливості процесу збору та підготовки інформації за для ціноутворення.	Міні-лекції
Тема 11. Прийняття довгострокових інвестиційних рішень	Проблемні лекції

Таблиця 7

Методи активізації практичних занять дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства»

Тема	Методи активізації
1	2
Модуль 1 «Основні підходи до побудови системи управління витратами підприємства»	
Практичне заняття 1. Визначення особливостей побудови системи управлінського обліку в залежності від розвитку та інформаційних запитів системи менеджменту	Робота в малих групах
Практичне заняття 2. Розв'язання задач щодо складання виробничого звіту підприємства. Застосування принципів бухгалтерського обліку та якісних характеристик інформації під час складання звітів за МСФЗ	Робота в малих групах, дидактичні ігри
Практичне заняття 3. Розв'язування задач щодо побудови функції витрат та відновлення втраченої інформації за наявними показниками.	Робота в малих групах, кейс-методи
Практичне заняття 4. Розв'язання задач щодо оцінки прямих матеріальних витрат на продукцію. Порівняльна характеристика методів списання запасів у виробництво згідно з МСФЗ та П(С)БО. Визначення процедури розрахунку середньозваженої вартості матеріалів за періодичною та безперервною системами калькулювання. Визначення прямих витрат на оплату праці.	Робота в малих групах
Практичне заняття 5. Рішення задач щодо розподілу накладних витрат підприємства. Ведення рахунків «Відхилень» у фінансовому обліку, визначення порядку віднесення відхилень на облікові об'єкти.	Робота в малих групах, кейс-методи
Практичне заняття 6. Рішення задач та розгляд практичних ситуацій що до побудови позамовної системи калькулювання. Визначення ціни контракту	Робота в малих групах

1	2
Практичне заняття 7-8. Рішення задач та розгляд практичних ситуацій стосовно особливостей побудови попроцесної системи калькулювання на вітчизняних та зарубіжних підприємствах.	Робота в малих групах
Модуль 2 «Організація управління витратами підприємства за різних систем управління витратами»	
Практичне заняття 9-10. Практичне завдання щодо складання кошторисів: подожу, виробництва, використання та придбання матеріалів, витрат на оплату праці, виробничої собівартості запасів, витрат на реалізацію (комерційних витрат підприємства), витрат на адміністративну діяльність та інших витрат. Кошторисний звіт про прибутки та збитки підприємства. Кошторисний звіт про рух грошових коштів. Складання зведеного кошторису.	Робота в малих групах, кейс-методи
Практичне заняття 11. Рішення практичних задач з оцінки виконання бюджетів. Визначення бюджетних відхилень за матеріальними витратами та заробітною платою. Розрахунок відхилень за виробничими накладними витратами.	Робота в малих групах, дидактичні ігри
Практичне заняття 12. Рішення задач та розгляд практичних ситуацій щодо управління витратами в системі DIREKT-COSTING.	Робота в малих групах, кейс-методи
Практичне заняття 13. Рішення задач та розгляд практичних ситуацій щодо управління витратами в системі ABSORPTION COSTING.	Робота в малих групах
Практичне заняття 14. Розгляд практичних ситуацій щодо прийняття рішень стосовно ціноутворення на вітчизняних та зарубіжних підприємствах. Прийняття та обґрунтування рішень стосовно «СПЕЦЗАМОВЛЕННЯ».	Робота в малих групах, дидактичні ігри
Практичне заняття 15-16. Практичне завдання щодо використання недисконтованих та дисконтованих методів оцінки інвестицій.	Робота в малих групах

Таблиця 8

Методи активізації міжпредметного тренінгу дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства»

Тема	Методи активізації
1	2
Лабораторне заняття за темою: "Типи виробництва та виробничі структури". Вирішення ситуаційних завдань.	Робота в малих групах
Семінарське заняття за темою: „Проблемні питання обліку витрат на виробництво. Обґрунтування вибраного методу обліку витрат на виробництво". Обговорення дискусійних питань.	Робота в малих групах

1	2
Лабораторне заняття за темою: "Складання планових калькуляцій випуску продукції". Вирішення практичних завдань. "Нормування прямих витрат". "Розподіл загальнопромислових витрат". "Способи оцінки НЗВ".	Робота в малих групах, кейс-методи
Практичне завдання за темою: "Зведені калькуляції. Порядок розрахунку. Складання калькуляції окремих видів готової продукції".	Робота в малих групах
Практичне заняття за темою: „Особливості оприбуткування і реалізації готової промислової продукції”.	Робота в малих групах, кейс-методи
Практичне заняття за темою: „Особливості обліку і списання адміністративних витрат і витрат на збут. Відображення реалізації в бухобліку”.	Робота в малих групах

12. Система поточного та підсумкового контролю знань студентів

Під час навчання студенти отримують знання на лекціях, виконуючи практичні завдання щодо різних розділів бухгалтерського обліку. Оцінка знань, умінь та навичок студентів проводиться за всіма складовими видами занять, що передбачені робочою програмою навчальної дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства». Оцінювання знань студентів проводиться за прийнятою в університеті 12-тибальною шкалою з урахуванням наступних критеріїв:

розуміння, ступінь засвоєння теорії та практики питання що розглядається;

ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни;

ознайомлення з рекомендованими та додатковими джерелами інформації;

вміння поєднати теоретичну і практичну підготовку при вирішенні конкретних завдань згідно навчальної програми дисципліни;

логічність та стиль викладання матеріалу в письмових роботах, відповідях в аудиторії.

Поточно-модульний контроль здійснюється і оцінюється за двома складовими: теоретичний (лекційний) модульний контроль та практичний модульний контроль. Лекційний модульний контроль проводиться у письмовій формі за відповідними білетами. Структура білета з модульного контролю залежить від змісту конкретного модуля (тестові

завдання, розгляд виробничої ситуації тощо). Практичний модульний контроль складається з результатів оцінювання знань студентів під час практичних занять, виконання індивідуального завдання та проміжного контролю згідно з графіком навчального процесу. Міжпредметний тренінг також оцінюється у вигляді поточного модульного контролю.

При підведенні підсумків роботи студентів над змістовним модулем виставляється підсумкова оцінка з поточного контролю. Вона складається з оцінки за результатом лекційного модульного контролю і оцінки результатів практичного модульного контролю.

До підсумкового письмового іспиту допускаються студенти що мають позитивні оцінки з проміжного контролю знань. Іспит оцінюється за 12-ти бальною шкалою.

До екзаменаційного білета включаються практичні завдання, кожне з яких оцінюється окремо або комплексне практичне завдання. Загальна оцінка дорівнює середній арифметичній із суми оцінок кожного завдання.

Зразок екзаменаційного білету

Міністерство освіти та науки України

Харківський національний економічний університет

Спеціальність 8.050100

Навчальна дисципліна «Облік виробництва та управління

витратами підприємства»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ

Завдання стереотипні (1,5 бали)

(ПФ.С.05.ПР.Н.15, ПФ.С.05.ПР.Н.17, ПФ.С.06.ПР.Н.18-25, ПФ.С.07.ПР.Н.27-30, ПФ.С.11.ПР.Н.45-48, ПФ.С.15.ПР.Н.52)

На кожне запитання надайте вірну обґрунтовану відповідь (навівши детальні розрахунки та пояснення)

1. Підприємство «Форум» складає кошторис на майбутній рік. Відповідно до кошторису, змінні витрати становлять 60%, а постійні - 20% доходу від реалізації продукції. Якщо «Форум» збільшить ціну реалізації на 10%, але при цьому залишить без зміни загальні постійні витрати, змінні витрати на одиницю продукції й обсяг реалізації в одиницях, розрахувати на скільки зміниться маржинальний дохід підприємства.

2. На початку 2008 року підприємство «Схід» придбало обладнання вартістю 240 000 грн., терміном корисної служби 8 років і з нульовою ліквідаційною вартістю. Амортизація нараховується за прямолінійним методом. Якщо на початку 2010-го року

підприємство вирішить продати обладнання за 60 000 грн., охарактеризувати класифікаційні ознаки витрат, що пов'язані з первісною вартістю обладнання.

3. Підприємство виробляє єдиний продукт в одному підрозділі. У незавершеному виробництві на початок періоду перебувало 1000 одиниць продукту на 100% завершених за матеріалами й на 60% завершених по доданих витратах. Протягом періоду було введено в обробку 10 000 одиниць продукту. Незавершене виробництво на кінець періоду склало 800 одиниць на 100% завершених за матеріалами й на 40% завершених по доданих витратах. Чому дорівнює кількість еквівалентних одиниць готової продукції за доданими витратами за даний період, якщо підприємство використовує метод ФИФО для розподілу витрат між готовою продукцією й незавершеним виробництвом?

Завдання діагностичне (1,5 бали)

(ПФ.Д.01.ПР.Р.01, ПФ.Д.02.ПР.Р.04, ПФ.Д.03.ПР.Р.10, ПФ.Д.11.ПР.Р.38, ПФ.Д.11.ПР.Р.39)

4. Для відповіді на питання 4.1.,4.2 та 4.3 використайте наступну інформацію:

На 100 кг готового продукту потрібно за нормою: 60 кг сировини А, що закуповується за ціною 7 грн./кг (без ПДВ) та 40 кг сировини Б, що закуповується за ціною 10 грн./кг (без ПДВ). За звітний період було виготовлено 13 000 кг кінцевого продукту, при цьому на виробництво було фактично витрачено: 8 100 кг сировини А за ціною 7,5 грн./кг і 5 400 кг сировини Б за ціною 9,0 грн./кг

4.1. Чому дорівнює цінове відхилення по сировині А?

4.2. Чому дорівнює відхилення по використанню сировини А?

4.3. Чому дорівнює відхилення по використанню сировини Б

Задача діагностична (3 бали)

(ПФ.Д.01.ПР.Р.01, ПФ.Д.02.ПР.Р.04, ПФ.Д.03.ПР.Р.10, ПФ.Д.11.ПР.Р.38, ПФ.Д.11.ПР.Р.39)

5. Підприємство спеціалізується на виготовленні фарб. На початок звітнього періоду залишку незавершеного виробництва не існувало, протягом звітнього періоду використано такі матеріали:

оліфа – 8000 кг, придбана за ціною 18 грн за кг, враховуючи ПДВ;

барвник – 2000 кг, придбаний за ціною 24 грн. за кг, враховуючи ПДВ;

лак – 500 кг, придбаний за ціною 19,8 грн за кг, враховуючи ПДВ;

вартість допоміжних матеріалів,що використовуються у виробництві та знаходяться на складі підприємства становлять:

матеріал А – 200 кг,вартістю 4 грн за кг;

матеріали Б – 150 кг, вартістю 6 грн за кг.

Також на виробництво фарби протягом звітнього періоду було витрачено 1200 годин основної праці та 350 годин додаткової. Ставки оплати праці (з урахуванням внесків підприємства до фондів соціального страхування) складають 16 грн./год. та 12 грн./год. відповідно. Заробітна плата допоміжних робітників складає 40% виробничих накладних витрат. Загальна ставка виробничих накладних витрат дорівнює 50% вартості основних та допоміжних витрат на оплату праці та соціальне страхування.

У виробничому процесі не створювалися відходи та невиробничі втрати, загальний вихід готової продукції протягом періоду склав 6800 кг.

Залишки НЗВ на кінець звітної періоду було оцінено наступним чином:

матеріальні витрати – 100 % готовності;

20% виробленої продукції було завершено за доданими витратами на 75%;

80% виробленої продукції було завершено за доданими витратами на 30%.

Необхідно розрахувати собівартість готової продукції та незавершеного виробництва.

Задача евристична (6 балів)

(ПФ.Д.4.ПР.Р.8, ПФ.Е.22.ПР.Р.35, ПФ.Д.7.ПР.Р.20, ПФ.Е.27.ПР.Р.48)

6. Підприємство виготовляє два види продукції: дитячі стільці та крісла, інформація щодо яких наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Показники за видами продукції

Показник	Дитячі стільці	Дитячі крісла
Обсяг реалізації, од.	25 000	16 000
Ціна реалізації, у т.ч. ПДВ, грн.	54	72
Змінні виробничі витрати за період, грн./од.	38	43
Витрати машинного часу, машино-годин/од.	0,6	0,8

Залишки готової продукції на складі підприємства відсутні. Залишки НЗВ на початок та кінець періоду склали 23 000 грн. За період виготовлено 63 000 одиниць готової продукції, комбінація виробництва крісла-стілець: 3:4 є незмінною на початок та кінець періоду.

Фактичні постійні загальновиробничі витрати підприємства складають 450 000 грн. за звітний період, нормативні розподілені за ставкою 5 грн на 1 машино-годину. Адміністративні витрати підприємства є постійними та складають 128000 грн. Витрати на збут становлять: постійні – 45 000 грн. та змінні – 3грн. на одиницю будь якого виробу.

Необхідно скласти звіт про прибутки та збитки і оцінити залишки готової продукції в системах калькулювання та управління витратами direct-costing та absorption-costing

Затверджено на засіданні кафедри бухгалтерського обліку

протокол № ____ від __.__.20__ р.

Екзаменатор _____ Зав. кафедри _____

Для оцінки рівня відповідей студентів на теоретичні запитання та вирішення практичних завдань використовуються такі критерії.

Під час виконання завдань студент має розуміти, що типи завдань, які запропоновані йому у білеті надають можливість оцінити його навички, розуміння предмету та професійні здібності що до можливості самостійно вирішити завдання з оцінки, контролю та управління

витратами підприємства з метою виконання стратегічних завдань господарської одиниці.

Білет з дисципліни складається зі стереотипного, діагностичного та евристичного рівня.

Перше завдання (*ситуаційні питання 1-3*) характеризує професійні навички студента на **стереотипному рівні** та оцінюються максимально на **рівні 1,5 балів**. Ці питання завдання рівноцінні та оцінюються по 0,5 балів кожне. Завдання мають містити розрахунки, в іншому випадку така відповідь не буде зарахована як вірна.

Наступне завдання (*ситуаційні питання 4.1, 4.2 та 4.4*) діагностичного рівня. Вірно вирішене це завдання дає змогу студентові набрати ще **1,5 балів** (по 0,5 балів) за кожне вірне завдання. Завдання розрахункового характеру мають містити обґрунтовані розрахунками відповіді.

Задача діагностична (5 завдання) дає можливість отримати максимальну кількість балів – **3 бали**. Максимальна кількість балів надається студентові, якщо він в повному обсязі з відповідними поясненнями здійснює всі розрахунки та не припускає арифметичних помилок. Якщо студент не наводить пояснення та формули які він використовував під час виконання завдання або припускається розрахункових помилок чи не до кінця доводить розрахунки він отримує тільки 2 бали. У разі допущення серйозних помилок які вплинули на хід рішення чи обрання невірною способу рішення на якомусь з етапів, що суттєво вплинуло на хід розв'язання та кінцевий результат студент отримує 1 бал. Якщо студент претендує на більш високу ніж 6 (С) оцінку, він має вирішити евристичне завдання.

Евристичне завдання (6 завдання) оцінюється максимально – **6 балів** і дає можливість студентові отримати оцінки від 7 (С) до максимальної оцінки 12 (А). 6 балів студент отримує за умов детального наведення всіх розрахунків, формул та пояснень та у разі наведення кінцевого висновку (пояснень щодо можливостей використання на підприємстві обраної методології під час прийняття управлінських рішень). 5 балів ставиться у разі відсутності пояснень щодо ходу розв'язання та кінцевого висновку (але за умов вірно отриманого результату та наведення загальних формул, які були використані у ході розв'язання). Студент отримує 4 чи 3 бали, якщо в ході рішення виникли суттєві розрахункові помилки, які скривдили кінцевий результат рішення (в

залежності від сутності та ступеню помилковості дій). Студент отримує 1 чи 2 бали у разі формальної відповіді (наведення тільки формул що описують хід рішення) без розрахунків, або рішення завдання менш, ніж 50% або у разі грубої логічної помилки, яка призвела до обрання невірною ходу рішення, за умов вірного виконання більш ніж 25% завдання. Обрання діагностичного і евристичного завдання без виконання стереотипних завдань неприпустиме, бо саме вони діагностують професійні навички студента з дисципліни «Облік виробництва та управління витратами підприємства».

Підсумкова оцінка за дисципліною "Фінансовий облік-II" складається за наступною формулою:

$$P_o = 0,6 * E_o + 0,4 * (B_{MK1} + B_{MK2}) / 2$$

де P_o – підсумкова оцінка за дисципліною;

E – екзаменаційна оцінка за дисципліною;

B_{MK1} , B_{MK2} – оцінки за перший та другий блочно-модульний контроль за дисципліною.

Підсумкова оцінка з дисципліни згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів в системі оцінювання за шкалою ECTS наведена в табл. 9.

Таблиця 9

Переведення показників успішності знань студентів у систему оцінювання за шкалою ECTS

Оцінка за шкалою ECTS		Оцінка за бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою
відмінне виконання	A	12-11	Відмінно
вище середнього рівня	B	10	
взагалі робота правильна, але з певною кількістю помилок	C	9-7	Добре
непогано, але зі значною кількістю помилок		6	Задовільно
виконання задовольняє мінімальні критерії	E	5-4	
потрібне повторне перекладання	FX	3	Незадовільно

Рекомендована література

Основна

1. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" № 996-XIV зі змінами та доповненнями // www.kiev.rada.gov.ua
2. Закон України "Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" від 18.03.2004 р. №1629-IV // www.kiev.rada.gov.ua
3. План заходів щодо створення інформаційної інфраструктури запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні (протокол № 129 від 11.04.07 р.) // www.kiev.rada.gov.ua
4. Розпорядження КМУ від 24.10.2007 р. № 911-р „Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні” // www.kiev.rada.gov.ua
5. Національні стандарти бухгалтерського обліку // Все про бухгалтерський облік (спецвипуск 185). – 2007. – № 18 (1295). – 111 с.
6. Методические рекомендации по формированию себестоимости продукции (работ, услуг) в промышленности. Утверждены приказом Министерства промышленной политики Украины от 09.07.2007 г. № 373 // www.kiev.rada.gov.ua
7. Міжнародні стандарти фінансової звітності // www.kiev.rada.gov.ua
8. Атамас П.Й. Управлінський облік: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 440 с.
9. Войтенко Т., Вороная Н. Все об учете затрат на производственном предприятии. – Харьков: Фактор, 2005. – 266 с.
10. Голов С.Ф. Управлінський облік. Підручник. – К.: Лібра, 2005. – 703 с.
11. Голов С.Ф. Управлінський облік. – Х.: Фактор, 2009. – 784с.
12. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет. Учебное пособие. – М: ЮНИТИ, 1998. – 774 с.
13. Карпова Т.П. Управленческий учёт: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 350 с.
14. Практикум з навчальної дисципліни «Управлінський облік» і «Облік виробництва та управління витратами підприємства» для студентів спеціальності « Облік і аудит» магістерської програми «Облік і аналіз підприємницької діяльності» денної форми навчання / Укл. Лабунська С.В., Бескоровайна Л.Д. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. – 83 с.

15. Сердюк В. Н. Управленческий учет: Учебное пособие. – 2-е изд., изм. и доп. – Донецк: Норд-Пресс, 2009. – С. 189 – 300.

16. Управлінський облік : Навчальний посібник / Маляревський Ю.Д., Лабунська С.В., Безкоровайна Л.В., Чечетова Н.Ф. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2009. – 248 с. Укр. мова

17. Управлінський облік: Навчальний посібник / Л.В. Нападовська, О. А. Бакурова, В. М. Горностаєва, О. І. Мазіна, О.А. Московська, О. П. Кузьменко, А.М. Рєхачева, О. М. Кияшко, Н.І. Бузак, О. В. Фоміна; За заг. ред. Л. В. Нападовської. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 346 с.

18. Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. Бухгалтерский учет: управленческий аспект. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 411 с.

Додаткова

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік / Ф.Ф. Бутинець, Л.В. Чижевська, Н.В. Герасимчук. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 416 с.

2. Вахрушина М. А. Бухгалтерский управленческий учет: Учебник. – М.: Омега-Л; Высш. шк., 2003. – 528с.

3. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерский учет и финансовая отчетность по международным стандартам. Практическое пособие. – Х.: Фактор, 2007. – 554 с.

4. Грабова Н.Н., Добровский В.Н. Бухгалтерский учет в производственных и торговых предприятиях: Учеб. пособие для студентов вузов / Под ред. Н.В. Кужельного. – К.: А.С.К., 2007. – 624 с.

5. Добровський В.М., Гнилицька Л.В., Коршикова Р.С. Управлінський облік: Навч. посібник / За ред. В.М. Домбровського. – К.: КНЕУ, 2005. – 278 с.

6. Друри К. Учет затрат методом стандарт-кост / Под ред. Н.Д. Эриашвили. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 182 с.

7. Каверина О.Д. Управленческий учет. системы, методы, процедуры. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 352 с.

8. Керимов В.Э. Управленческий учет: Учебник. – М.: Изд-торг. корпорация «Дашков и Ко», 2003. – 416 с.

9. Лабунская С.В. Управленческий учет: Конспект лекций. Ч.1. – Харьков: Изд. ХНЭУ, 2005. – 64 с.

10. Лабунская С.В. Управленческий учет: Конспект лекций. Ч.2. – Харьков: Изд. ХНЭУ, 2007. – 40 с.

11. Лень В. С. Управлінський облік: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 287 с.
12. Лишиленко О.В. Бухгалтерський управлінський облік. – К.: ЦНЛ, 2004. – 254 с.
13. Малярєвський Ю.Д., Безкоровайна Л. В. Управлінський облік як підсистема бухгалтерського обліку // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2001. – Вип. 66. – С. 93-96.
14. Нападєвська Л. В. Управлінський облік: Підручник. – К.: Книга, 2004. – 544 с.
15. Сердюк В. Н. Управленческий учет: Учебное пособие. – 2-е изд., изм. и доп. – Донецк: Норд-Пресс, 2009. – 407 с.
16. Скоун Т. Управленческий учет / Пер. с англ. под ред. Н.Д. Эриашвили. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 179 с.
17. Управление затратами на предприятии: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. – В.Г. Лебедев, Г.Г. Дроздова, В.П. Кустарев, А.Н. Асаул, И.Б. Осорьева; Под общ. ред. Г.А. Краюхина. – СПб.: Издательский дом „Бизнес-пресса”, 2003. – 256 с.
18. Управленческий учет / Под ред. В. Паляя и Р. Вандер Вила. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 480 с.
19. Управленческий учет / Под ред. А.Д. Шеремета. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2000. – 512 с.
20. Хорнгрен Ч.Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект / Ч.Т. Хорнгрен, Дж. Фостер. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 416 с.
21. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства: Навчальний посібник. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 656 с.
22. Энтони Р., Рис Дж. Учет: ситуации и примеры / Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 558 с.
23. Энциклопедия хозяйственных операций. – Харьков: Фактор, 2006. – 602 с.

Ресурси мережі Internet

1. <http://www.balance.dp.ua/>
2. <http://www.basa.tav.kharkov.ua/>
3. <http://www.buhgalteria.com.ua/>
4. <http://www.business-rada.kmu.org.ua/>
5. <http://www.factor.ua/>
6. <http://www.liga.net/>
7. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Робоча програма
навчальної дисципліни
«Облік виробництва та
управління витратами підприємства»
для студентів спеціальності «Облік і аудит»
денної форми навчання**

Укладачі: **Лабунська Світлана Віталіївна
Лактіонов Віктор Васильович
Шушлякова Оксана Валеріївна**

Відповідальний за випуск **Пилипенко А.А.**

Редактор

Коректор

План 2011 р., поз. №

Підп. до друку_____Формат 60x90 1/16. Папір MultyCopy. Папір Riso

Ум.-друк. арк. 2,5. Обл.-вид. арк. . Тираж екз. Зам. №

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ, 61001, м. Харків, пр. Леніна,
9а

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої
справи Дк №481 від 13.06.2001 р.*